

Úvod

Oblast náhradní péče o děti a mladistvé v České republice je dlouhodobě vnímána domácími, ale i světovými odborníky jako problematická. Poměrně často se objevuje kritika soudobého českého systému, který není schopen v současné podobě zajistit skutečně systémovou a komplexní práci v prevenci selhání rodiny. Kritika systému se objevuje jak z řad místních nestátních organizací, tak z řad různých institucí mezinárodních.

Především je kritizován fakt, že jsou děti až příliš často odebírány ze své původní biologické rodiny a následně umisťovány do náhradní rodinné či výchovné péče. Výsledkem této nesystémové práce byl stav, kdy byla Česká republika na špičce žebříčku zemí v počtu dětí umístěných v zařízeních institucionální péče na počet obyvatel. Naštěstí se tento stav v současné době začal měnit k lepšímu a počty takto umístěných dětí se i v ČR snižují.

Další výraznou kritikou je situace, kdy se po odejmutí dítěte nedostatečným nebo vůbec žádným způsobem nepracuje s biologickou rodinou dítěte, přičemž, v rámci stanovených cílů sociální práce, edukace a systému náhradní péče, by tomu mělo být právě naopak. Práce s biologickou rodinou dětí umístěných do zařízení náhradní péče zůstává stále na okraji zájmu.

Poslední, a to zcela významnou kritikou, je kritika nedostatečné připravenosti klientů¹, kteří opouštějí zařízení náhradní výchovné péče, pro běžný život ve

¹ V textu bude nejčastěji používáno termínu „klient“. Termín byl zvolen z hlediska sjednocení a ucelení terminologie. Použití zvoleného termínu má dva důvody, za prvé: v rámci tématu práce mnohdy hovoříme nejen o dětech, ale současně také o mladých dospělých, resp. dospívajících jedincích či mládeži, a za druhé: termíny jako svěřenec a chovanec byly odborníky, a také veřejností, z pochopitelných důvodů postupně vytlačeny. Termín klient je nyní ve výchovném prostředí zcela běžně užíván. V prostředí sociálních služeb (následně péče o děti) se pak užívá termínu „uživatel“.

společnosti. Zvláště v současné době, při neustále se zvyšujícím počtu sociálně slabých, znevýhodněných nebo sociálně vyloučených osob, je tato kritika zcela zásadní. Ukazuje se, že klienti zařízení náhradní výchovné péče (výchovných zařízení) nejsou dostatečně připraveni pro společenský, pracovní či rodinný život.

Z výše uvedených konstatování vyvstává proto otázka, jak je tato relativně významná část populace, žijící mimo biologickou rodinu (v různých formách náhradní péče), připravována na opuštění tohoto systému. Další otázkou zůstává, jaký systém následné péče, který by těmto osobám případně usnadnil zapojení do života v běžné společnosti, je pro ně připraven. Jedná se o téma velice široké, proto nelze očekávat, že zde o něm budeme moci pojednat v celé své šíři.

V této publikaci se budeme soustředit pouze na určité vybrané problémy, především na roli výchovné instituce v procesu osamostatňování, dále na vliv biologické rodiny na proces osamostatňování, na problémy socializace a sociálního zrání, legislativní problémy spojené s odchodem klientů výchovných zařízení do běžného života, ale také na některé další problémy spojené s osamostatňováním klientů zařízení náhradní výchovné péče.

Stěžejním tématem publikace je tedy osamostatňování klientů v systému náhradní výchovné péče. V rámci mezinárodního srovnání jsou autory zachyceny a analyzovány problémy, které tento proces provázejí. Publikace obsahuje nejen závěry, ke kterým autoři dospěli na základě výzkumného šetření ve vybraných zemích (s důrazem na Českou republiku a Polsko), ale i vhodná doporučení, jakým způsobem problém osamostatňování klientů náhradní výchovné péče řešit.

Úvodní část je věnována teoretickým východiskům, mezinárodnímu srovnání a příkladům dobré praxe v zahraničí. Autoři sledují názory různých odborníků na příčinné souvislosti problému, od vlivu biologické rodiny, přes socializaci klientů náhradní výchovné péče, až k samotným problémům institucionální péče. Tyto názory a postřehy následně uvádí do kontextu.

V metodologické a výzkumné části se autoři snaží odpovědět na stěžejní otázku: „Jakým způsobem jsou klienti zařízení náhradní výchovné péče připravováni na osamostatnění?“ Autoři v rámci kvalitativního designu výzkumu zprostředkovávají čtenářům reálnou situaci, kterou osamostatňující se klienti a jejich vychovatelé prožívají v České republice a v Polsku. V tomto popisu se autoři snaží o maximální autentičnost.

Závěrečnou část věnují autoři shrnutí výsledků výzkumu, návrhům změn a současně také návrhu řešení výzkumného problému. Součástí celé publikace jsou komentáře, jejichž účelem je rozvinout daný problém v širších souvislostech.